

THƠ GÓP Ý VỀ HAI BÀI THƠ DỊCH của nhà thơ *Dương thanh Phong*

San Diego ngày 21 march, 2005
Thân gửi nhà thơ Dương thanh Phong
Anh Phong thân mến,

Cám ơn anh đã gửi cho tôi hai bài thơ mà anh dịch từ bản tiếng anh sang thơ việt, hai bài thơ thật tuyệt vời.

Bài thơ thứ nhất “STOPPING BY WOODS ON THE SNOWY EVENING” By ROBERT FROST, một thi sĩ nổi tiếng của Hoa Kỳ
Anh dịch hay quá, lột hết được tinh thần của nguyên tác, chẳng trách Tổng Thống Kennedy ưa thích và lựa chọn mà nhờ tác gia *ngâm* trong ngày đăng quang tổng thống của ông ta.

Bài thơ tả một chàng kỵ sĩ dừng chân bên rừng nhỏ trong một chiều tuyết phủ, cảnh đẹp thật náo nùng muốn dừng chân, nhưng vì nhiệm vụ phải tiếp tục lên đường ... Anh có trí nhớ lạ lùng và tâm hồn thơ, trong hoàn cảnh trại tù cải tạo như vậy mà xuất thần dịch được như thế thì thật đáng khâm phục. Tôi cũng học bộ English for today mà chẳng nhớ được gì cả, nhất là không biết thưởng thức cái đẹp của thơ.

Rất quý mến anh và ngưỡng mộ anh rất nhiều về văn thơ và chí khí, lại coi anh là bạn thân giao và phục anh đã có công dịch hai bài thơ đó ra tiếng việt, nên tôi mạo muội có những góp ý như sau mà tôi nghĩ có lẽ hợp với hình ảnh mà tác giả muốn diễn tả hơn, nên có điều chi không phải, anh thứ lỗi cho nhé.

Phản góp ý:

1-Between the woods and frozen lake .. Anh dịch là: Cây rừng với lại hồ **lạnh ngắt**
Nên sửa là : Cây rừng với lại hồ **băng giá**
lạnh ngắt thay bằng **băng giá** Có lẽ sát nghĩa hơn, gợi hình hơn

2-The darkest evening of the year.....Anh dịch là: **Mù mịt** chiều hôm tối **bịt bùng**
Đề nghị sửa là : **Thăm thẳm** chiều hôm tối **mịt mù**
Mù mịt thay bằng **thăm thẳm** và chữ **bịt bùng** bằng **mịt mù**
Ta hay nói: tối mịt, xe bịt bùng

3-He gives his harness bells a shake.. Anh dịch là: Ngựa rung nhạc ngựa để hòa đồng
Đề nghị sửa là: Thúc yên cương ngựa bên rừng vắng
Có động tác và hoạt cảnh hơn

4-To ask if there is some mistake ...Anh dịch là: **Ý hỏi rằng tôi** muốn thế không?
Đề nghị sửa là: **Nhạc ngựa hỏi lòng** muốn thế không ?

5-But I have promises to keep ...Anh dịch là: Như gọi lòng tôi **vấn ý** nguyên
Đề nghị sửa là: Như gọi lòng tôi **giữ ước** nguyên

Keep = giữ ; **promises**= hứa hẹn, ước hẹn, nguyện với mình, tôi muốn sửa thành “ Nhưng tâm tôi phải giữ ước nguyện” nhưng sợ lời thơ không hợp

6-And miles to go before I sleep ..Anh dịch là: Vượt dặm đường dài **thi hừng** ấy

Đề nghị đổi chữ **thi hừng** thành chữ **hun hút**

Hun hút: diễn tả đường dài còn đi nhiều nữa, gian nan trước mặt

7-And miles to go before I sleep...Anh dịch là: Để mà an giấc để mà quen

Đề nghị đổi là : Ngàn trùng rong ruổi giấc cô miên

Rong ruổi ngựa trên đường xa còn nhiều, trước khi tìm được giấc ngủ ngon

Bài thơ thứ hai THE LAWS OF GOD, THE LAWS OF MAN by A.E. HOUSMAN

Bài này triết lý rất sâu xa, tả cái bi đát của thân phận con người trên hoàn vũ, rất thích hợp với khung cảnh trại tù cải tạo mà chúng ta đã trải qua. Hai hôm đầu tôi thấy anh dịch quá hay và quá sát nghĩa tôi không có một góp ý nào, mãi cho đến hôm nay, đột nhiên tỉnh giấc vào lúc một giờ đêm, chợt có một chút góp ý trong đoạn 5 của bài dịch, nên vội ngồi dậy viết thơ cho anh ngay. Nói dễ làm khó, tôi chẳng bao giờ có thể dịch được hai bài thơ trên.

Góp ý về đoạn thứ năm

I, a stranger and afraid.... Anh dịch là: Lạ lòng sợ hãi **một thế gian**

Đề nghị sửa là: Lạ lòng sợ hãi **đời dâu biển**

In a world I never made anh dịch là: Chưa biết bao giờ **để luận bàn**

Đề nghị sửa là: Chưa biết bao giờ **hết thở than**

They will be master, right or wrong .....Anh dịch : Phải trái điên rồ hay sức mạnh

Though both are foolish, both are strong .....Cũng đều ngụy trị khắp **nhân hoàn**

Đề nghị sửa: **nhân hoàn** thành **nhân gian**

Thân chúc anh chị và các cháu vạn an

Rất thân

Phạm Chung

Garden Grove March 25, 2005

Anh Chung rất mến,

Sau khi đọc xong hai bài thơ anh góp ý về hai bài thơ dịch của tôi, thú thật tôi rất xúc động ... thường thì họ đọc xong, nể thì cầm về nhà vất vào sọt rác cũng như ném hòn đá xuống mặt nước mà nước không một chút gợn sóng; còn anh thì lại trân trọng nó mà nghiên cứu, góp ý, mất nhiều thì giờ, tiền bạc của một bác sĩ, làm cho mặt nước nổi sóng khiến cho người ném đá cảm thấy hứng khởi, không uổng công. Thật là Bá Nha gặp được Tử Kỳ. Thật là thú vị thay! cảm mến thay !

Vì vậy, anh là người đầu tiên mà tôi trình bày cái tâm trạng lúc dịch hai bài thơ này. Thú thật với anh, vốn liếng tiếng anh của tôi cũng ăm đong lắm, và lại tôi không học bộ English For Today, vì tôi học Translator/ Interpreter của trường Hoa Kỳ hồi ở Việt Nam, họ không dạy bộ sách này, mãi sau khi đi tù cải tạo về tôi mới dùng bộ English For Today này làm kế sinh nhai. Do đó tôi chưa từng đọc qua những bài thơ này. Nhưng không hiểu sao, khi đọc xong một lượt tôi cảm thấy hay và hợp ý mình, đọc lần thứ hai và đọc lần thứ ba xong tôi mới quyết ý dịch ra thơ việt, mặc dù chưa bao giờ dịch thơ anh văn ra việt văn, vì khi chúng tôi làm việc với MACV thì dịch văn xuôi, hầu hết là báo chí và tài liệu ...

Khi đọc xong lần thứ ba, tôi mới nhắm mắt lại cố đưa tâm tư mình vào linh hồn của tác giả trong hiện cảnh đó và cùng rung động, cũng như tôi sáng tác Giai Nhân Đoạn Trường Khúc hay chuyện tình Phạm Lãi Tây Thi chẳng hạn, tôi phải dùng hết sức tưởng tượng của mình mà nhập vào tình cảm của nhân vật hay cảnh vật mà mình muốn diễn tả, cũng như người đóng tuồng phải nhập được vai mới đạt, như vậy thơ mới có hồn, có cá tính riêng biệt được.

Trong bài thơ “The laws of God, the laws of man”, tôi chọn dịch sang thơ việt là thể thơ “tứ tuyệt trường thiên”, nghĩa là mỗi đoạn có bốn câu mà ba vần.

Trước hết tôi xin mạo phạm và thành thật góp ý với anh như sau:

Đoạn thứ năm (bốn câu đoạn thứ năm):

1- **Nói về luật thơ**:

Lạ lòng sợ hãi một thế gian (vần bằng **an**)

Chưa biết bao giờ để luận bàn(vần bằng **àn**)

Phải trái điên rồ hay sức mạnh (vần trắc **anh**)

Cũng đều ngự trị khắp nhân hoàn (vần bằng **oàn**)

Nếu anh sửa **một thế gian** thành **đời dâu biển**

Gian là vần **bằng** mà **biển** là vần **trắc** nó lạc vận mất rồi

2-**Nói về ý thơ**:

Luật pháp(laws) là người đặt ra, tức là nhà cầm quyền đặt ra hay là theo ý của nhà cầm quyền, muốn hay không muốn, anh sống ở xã hội đó anh phải bị nó khống chế

“And made me dance as they desire” anh thấy chữ **dance** ở đây vô cùng tuyệt diệu nếu anh hiểu theo nghĩa đen trong tự điển thì hồng ý thơ của toàn bài:

Dance = nhảy múa (cụ thể) **Desire = ý muốn** (triều tượng)

Cho nên tôi phải hiểu ý tác giả như vậy:

Tôi phải **đón gió** theo ý của họ mà làm theo, dù tôi không muốn như vậy, nghĩa là phải **uốn éo = dance** miễn cưỡng theo ý họ, nên tôi phải dịch là **chuyển mình** ý thế đâu ?

Đoạn thứ năm:

I, a stranger and afraid

In the world I never made

Theo tôi hiểu: “ Tôi là một người lạ, rất sợ hãi ở trong một thế giới (một xã hội)mà tôi chưa bao giờ biết đến, mà thế giới ấy đầy quyền lực (**strong**) đầy cuồng loạn(**foolish**), nó phải (**right**) hay trái (**wrong**) làm sao luận bàn được! tất cả những cái đó nó đang ngự

trị lên đầu lên cổ chúng ta = thế giới loài người , mà tôi dịch là nhân hoàn, nhân là người , hoàn là hoàn vũ. Dịch giả có quyền, nhất là văn vần phải sáng tạo ra chữ mà dùng, làm sao đồng cảm với tâm tư, tình cảm của tác giả nguyên tác, chứ không thể theo chữ đã có sẵn trong từ điển- **chữ của thơ mà** ! Vì lẽ đó ta phải **chuyển mình** (dance) theo ý nhà cầm quyền, nếu không nó sẽ xử dụng đến nhà tù, treo cổ, vạc dầu ... Nó chẳng khác thế giới cộng sản ở Việt Nam, Trung Cộng, Bắc Hàn ... Nó là sản phẩm không tưởng của Mác-Lê vẽ ra – nào ai biết được cái xã hội ấy nó như thế nào ?!

And since, my soul, we cannot fly.....

.....
Và từ ngày mà tôi bước vào xã hội lạ lùng ấy, **thì cả đến hồn tôi muốn bay lên sao Thuỷ, sao Hoả cũng không thể bay được nữa**, có nghĩa là tôi muốn nghĩ đến một thế giới nào khác tôi cũng đành bó tay, không giám nghĩ mà còn phải thận trọng giữ gìn từng ly từng tý để mà sinh tồn”

Tôi rất thích bài thơ này, nó hợp với nhân sinh quan của tôi trong khi tôi viết tập thơ trường thiên “Giai Nhân Đoạn Trường Khúc”. Tôi chắc thi sĩ Mỹ A. E. Housman là một thi sĩ rất hiểu về chủ nghĩa cộng sản (communism) một cách sâu sắc, rất tiếc tôi chưa hiểu được cái background của ông ta.

Bây giờ tôi xin luận bàn với anh về bài thơ “***stopping by woods on a snowy evening***” của Robert Frost mà tổng thống Kennedy rất ưa thích.

1-Về hình thức: Tôi dùng tứ tuyệt trường thiên, để dịch bài này: bốn câu ba vần như bài “***the laws of God, the laws of man***” .

Ở đoạn 4: Ngựa rung nhạc ngựa để hoà đồng (vần bằng: ông)

Ý hỏi rằng tôi muốn thế không? (vần bằng: ông)

Tiếng gió thì ào duy nhất ấy (vần trắc: ấy)

Nhẹ nhàng rung chuyển liếp bên song (vần bằng: ong)

Nếu như anh thay ***hoà đồng*** (đồng=vân bằng) bằng ***rừng vắng***(vắng=vân trắc)

Niềm luật đều sai hết

2-Về ý thơ:

a-***My little horse*** must think it queer.. ***Ngựa nhỏ*** nhìn quanh cảnh lạ lùng

To stop without a farm house near... Không nhà gần đó dạ mung lung

Between the woods and frozen lake.... Cây rừng với lại hồ lạnh ngắt

The darkest evening of the year..... Mù mịt chiều hôm tối bịt bùng

Anh chú ý hô cho: ***My little horse*** không những làm subject cho cả đoạn hai mà còn làm subject cho cả đoạn ba nữa (He: replace a little horse)

Cảnh vật: tuyết phủ kín rừng (woods), hồ đông nước (frozen lake), không nhà (no house).

Tôi hiểu: Tuyết đang rơi xuống phủ kín rừng (woods) và cái hồ (frozen lake) lặng lẽ chơi vui. Cảnh vật bị tuyết phủ kín cả rừng lẫn hồ, vậy làm sao biết nó là hồ, vì tác giả quen thuộc cảnh này trước khi tuyết phủ, dựa vào ý đó tôi dịch ***frozen lake*** là ***hồ lạnh ngắt***.

Vì sự lạnh ngắt của hồ toát ra làm cảnh vật càng thể lương, nên thơ hơn , tất nhiên ai cũng hiểu ngầm là hồ nước đã đóng băng vì sự lạnh ngắt mà người ta cảm ứng được, không cần phải nhìn thấy đá đóng băng = frozen mà đã nói được ***ngầm*** hồ nước đóng băng, làm

âm điệu mạnh lên khiến người đọc toàn đoạn thấy hồn lâng lâng- nếu anh chịu khó ngâm đi ngâm lại sẽ nhận ra ngay .

The darkest evening of the year: tối bịt bùng

Cái tối cùng cực của một đêm của một năm – Việt Nam ta thường nói: “**tối như đêm ba mươi tết**”, giáp mặt cũng không thấy rõ được mặt nhau, nhỡn quang chỉ còn là màu đen, chẳng khác gì cái màn đêm đó, nó bịt lấy con mắt mình, vì thế tôi phải dùng **cả mù mịt lẫn bịt bùng** mà dịch “ the darkest evening of the year”, để tạo một cảnh vật: vừa quạnh quẽ, vừa cô liêu, thật đặc biệt hiếm thấy, khiến ta có ấn tượng sâu sắc, khó quên, nên thơ

b-He gives his harness bells a shake...Ngựa rung nhạc ngựa để hoà đồng

To ask if there is some mistake..... Ý hỏi rằng tôi muốn thế không

The only sound's the sweep..... Tiếng gió thì thào duy nhất ấy

Of easy wind and the downy flake ....Nhẹ nhàng rung chuyển liếp bên song

Chữ **He** ở đây dễ hiểu nhầm là người cười ngựa lắm, theo ý tôi vẫn phải hiểu là con ngựa=**a little horse**

Nếu anh dịch: Thúc yên cương ngựa bên rừng vắng

Tất nhiên anh hiểu chữ **He** là tác giả, là người cười

Chữ **He** ở đây phải hiểu là **He: replace my little horse** ở đoạn trên và như thế bài thơ mới nhất quán. Theo thiển ý thì tác giả muốn viết đoạn này như sau: cảnh vật đang chìm đắm trong một buổi chiều vừa tối tăm mà lại đầy tuyết phủ trên một rừng nhỏ cạnh một hồ lạnh ngắt, gọi tình là tiếng gió lùa qua song cửa vừa thì thào, lại vừa nhẹ nhàng làm rung được liếp bên song, cảnh vật gợi cảm: âm thanh lẫn màu sắc tuyệt hảo nhưng hình như tác giả vẫn còn cảm như thấy thiếu một cái gì, chưa hoàn hảo, chưa tuyệt vời thì **tự nhiên tiếng nhạc ngựa rung lên để hoà đồng với cảnh vật** đó làm cho toàn bích hơn, hoàn hảo hơn.

Theo tôi hiểu thì, tác giả muốn nói lên rằng : **Tác giả và ngựa là đôi bạn tri kỷ**, chỉ có **ngựa** mới linh cảm được với **tác giả** khi tác giả du hồn vào mộng thơ, cảnh vật, cùng rung động, cùng thưởng thức...

Ta hãy xem lại đoạn hai: My little horse must think it queer

Ngay lúc dừng chân, ngựa đã quan sát cảnh vật xung quanh để mà cùng thưởng thức cảnh vật, cùng rung động với chủ nó, nó sẵn sàng (bỏ khuyết) điểm xuyết khi chủ nó nghĩ đến nó giúp, như rung nhạc ngựa... viết đến đây tôi nghĩ đến những con chiến mã của những dũng tướng ngày xưa như ngựa Xích Thố của Lã Bố sau Quan Vân Trường cười, trong “tam quốc chí” chỉ có hai người đó mới cười được nó mà thôi, trong chiến trận ngày xưa **chiến tướng cần đến chiến mã như bóng với hình**, nếu chiến mà không hiểu được những miếng võ, thế đao của địch tướng, thì chủ tướng có giỏi bao nhiêu cũng vô ích. Ông ngoại tôi có một con ngựa, mẹ tôi kể lại, khi ông ngoại tôi đến nhà tôi chơi cụ thường uống rượu say, giữ thế nào cụ cũng không ở, dù đêm tối hay mưa gió ông cụ cũng lên ngựa ra về, đường từ nhà tôi đến nhà ông ngoại tôi khoảng 6 cây số, đường đất vừa nhỏ vừa gồ ghề, khó đi mà ngựa vẫn đưa ông cụ bình yên về đến công nhà, hí vang lên cho người nhà ra mở cổng. Sau khi ông cụ mất, các cậu tôi không ai cười được nó, ngày nào nó cũng ra mộ của cụ nằm, biếng ăn mà chết. Vì vậy tôi tin là **ngựa của thi sĩ cũng cảm thông được với tâm tư của thi sĩ**, giống như chiến tướng với chiến mã vậy.

Đoan kết:

The woods are lovely dark and deep ... Cây rừng duyên dáng đứng trong đêm
But I have promises to keep.... ...Như gọi lòng ta vẫn ý nguyện
And miles to go before I sleep ..... Vượt dặm đường dài thi hứng ấy
And miles to go before I sleep ..... Để mà ngắm cảnh để mà quen

Ở đây tôi thấy: Hai câu kết trùng chữ, trùng câu, ta chỉ thấy ở thơ anh còn thơ viết tôi chưa hề thấy qua, do đó rất khó dịch, chữ ít mà ý lại nhiều.

Theo tôi hiểu: Trước khi đi ngủ, tác giả có thói quen phải cho ngựa đi vài ba dặm đường để đến nơi “rừng nhỏ với hồ lạnh ngắt” để ngắm cảnh, nếu không làm như vậy thì tác giả không thể nào ngủ được, nó đã thành thói quen rồi cho nên **để mà quen** tôi dịch ý của hai câu chữ trùng nhau, con đường mà tác giả thường xuyên (thói quen) đi qua để ngắm cảnh tất nhiên nó tạo **thi hứng** cho tác giả - I have promises to keep; keep cái gì? có phải keep cái thói quen “**vượt dặm đường dài**” để mà ngắm cảnh không?

Vậy có phải “to keep”: And miles to go before sleep

And miles to go before sleep

Theo tôi nghĩ **ước:** Cái gì chưa được mới ước, còn ở đây tác giả chỉ nói lên thói quen, hay cái ý muốn (cái động tác) của tác giả thường làm trước khi đi ngủ.

Nếu anh dịch là: “Ngàn trùng rong ruổi giấc cô miên” hay thì có hay, nhưng nó khác với ý của tác giả. Câu của anh nói lên: Tác giả là một kỵ sĩ, rong ruổi đường trường, mệt quá mà ngủ đi, chứ không phải là một thi sĩ nổi thi hứng tạo thành thói quen.

Cả toàn bài: chỉ nói lên tác giả là một thi sĩ đi ngắm cảnh, chứ không phải là **một kỵ sĩ có nhiệm vụ trong người phải tiếp tục lên đường**, câu này trong thơ anh viết cho tôi.

Bây giờ tôi xin chấm dứt tâm tư tình cảm miên man của tôi qua mấy trang giấy khiến anh đọc mệt nghỉ. Thú thực, khi tôi dịch hai bài thơ này, tôi chỉ dùng trực giác mà thông cảm với tác giả, lấy ý mà hội chứ không lấy lời mà phân tích như tôi đã làm, cho nên nó nhanh lắm chỉ mất khoảng 20 phút, như vậy mới **gọi là nổi hứng**. Theo Phật học thì nó là “vô sư trí” hay là “tự nhiên trí”.

Những ý mà anh gộp trong cả hai bài đều có giá trị, rất quý và đáng ghi nhận.

Một lần nữa cảm ơn anh đã coi tôi là bạn chí thân cho nên tôi cũng **không màu mè** mà xin cư xử với nhau “**như Bá Nha, Tử Kỳ**”

Chúc anh chị, các cháu vạn an

Dương thanh Phong